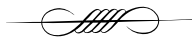

TÓTH HAJNALKA

Adalékok Batthyány II. Ádám katonai pályafutásához¹

A Batthyány család a 15–16. századtól már a Magyar Királyság legjelentősebb főúri családjai közé tartozott. Birtokaik akkor főként a Királyság délnyugati részén, illetve Szlavónia (Horvátország) területén helyezkedtek el. Az oszmán haderő előrenyomulása azonban arra készítette vagy inkább kényszerítette őket, hogy északabbra húzódjanak. Így vásárlásaik és házasságaik révén a 16. század derekára, illetve a 17. század elejére a családi birtokok központja a mai Burgenland (Ausztria) és Nyugat-Magyarország területére tevődött át. Birtokokkal rendelkeztek Fejér megyében is, amely területekhez még a középkor folyamán jutott a család.² A Batthyány család férfi tagjai mind az ország, mind saját birtokaik védelme érdekében már a 16. századtól jelentős katonai tisztségeket töltöttek be.³

A család 17. századi története pedig szorosan összekapcsolódik a birtokaikon, illetve a birtokaik szomszédságában a tizenöt éves háború (1591/93–1606) lezárását követően kialakított ún. Kanizsával szembeni végvidékkel (*gegen die Kanisshawärts liegende Grenze*).⁴ A Batthyány család fejei a század folyamán egyszerre – és örökletesen – töltöttek be két fontos katonai tisztséget: 1633-tól kezdve mind a Kanizsával szembeni végvidék főkapitányaként, mind pedig dunántúli kerületi főkapitányokként találkozunk velük.⁵ A címben szereplő Batthyány II. Ádám (1662–1703) katonai pályafutása egybe esett a 17. század utolsó harmadában zajló ún. visszafoglaló háború (1683–1699) időszakával. Ennek során a végvidéki és kerületi főkapitányból horvát bán (1693–1700), majd pedig országbíró lett (1700–1703). Az alábbiakban ennek a katonai életútnak az első felére, annak néhány meghatározó momentumára kívánok rávilágítani, amelyek szorosan kapcsolódnak az említett visszafoglaló háború 1683 és 1690 közé eső jelentősebb eseményeihez.

¹ Jelen tanulmány a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosítószámú pályázati projekt keretében támogatásával készült.

² Család birtokaira lásd: Zimányi 1962. 10–21. és Zimányi 1968. A 16. század első felében megszerzett Németújvár (Güssing, Ausztria), Rohonc (Rechnitz, Ausztria) és Szalónak (Schlaining, Ausztria) várak és tartozékaik váltak a Batthyányak törzsuralmaivá. Majd a 17. század legelején Körmend (Nyugat-Magyarország) várának megszerzésével ismét jelentős uradalomhoz jutottak.

³ Országos tisztségre elsőként 1527-ben Batthyány I. Ferencet (†1566) nevezték ki, horvát-szlovén bán lett. Pálffy 1996. 177; Pálffy 1997. 275. Ekkor már Vas vármegye főispánja volt. II. Lajos magyar király (1516–1526) mellett részt vett az 1526. évi sorsdöntő mohácsi csatában. Katona 1979. 36, 69, 108, 131–142. – A család történetéről átfogó, tudományos igényű monográfia mindeztidig nem készült. A 19. század végén Tárnok Alajos jelentett meg róluk egy monográfiát, amelyet ma már nem használ a szakirodalom: Tárnok 1875. A Batthyányak határvédelemben betöltött szerepéről legújabbban lásd: Pálffy Géza írt összefoglalást: Pálffy 2009.

⁴ A család tagjainak katonai tisztségeiről, szerepvállalásukról részletesebben lásd: Pálffy 2009. Vö. Tóth 2011. 43–47. – A Kanizsával szembeni végvidék létrejöttéről és változásairól összefoglalóan lásd: Tóth 2011. 34–43.

⁵ A végvidéki és kerületi főkapitányságok rendszerére lásd: Pálffy 1996; Pálffy 1997; Pálffy 2000. A két főkapitányi tisztséget együtt elsőként 1633-tól haláláig Batthyány I. Ádám (1610–1659) viselte.

Batthyány II. Ádám katonai pályafutása a fent említett időkereten belül is több szakaszra osztható. A visszafoglaló háború kezdeti szakaszában, egészen 1685 tavaszáig hivatalosan is az apja, Batthyány II. Kristóf (1637–1687) irányítása alatt tevékenykedett.⁶ A fiatal – alig huszonegy éves – gróf első igazán jelentős katonai feladatát pedig 1683 tavaszán kapta, amikor a győzhetetlen (vagy legalábbis annak hitt) százezres oszmán sereg útja egészen Bécsig vezetett.⁷ IV. Mehmed szultán (1648–1687) 1683. február 20-án deklarálta hivatalosan a háborút I. Lipót német-római császár és magyar király (1657–1705) birodalma ellen, majd április 1-én elindult seregével Drinápolyból Nándorfehérvár felé.⁸ Ezzel vette kezdetét a magyarországi hadjárat.

Az oszmánok elleni hadi készülődés részeként 1683 tavaszán a magyarországi területeken: a magyar végvárakban, a főnemesi udvarokban és a vármegyékben is megindult a szervezkedés. Esterházy Pál nádor (1681–1713) márciusban hirdetett részleges nemesi felkelést, elvárása szerint pedig a bányavidéki (*bergstädterische Grenze*)⁹, a győri (*raaberische Grenze*)¹⁰ és a Kanizsával szembeni végvidékről, továbbá a vármegyék és főurak részéről összesen 12 lovas és 6 gyalogezrednek, azaz körülbelül 17-18 ezer főnyi hadnak kellett volna felállnia.¹¹ Júniusra a Dunától a Dráváig húzódó határszakasz védelme zömében a magyar katonaságra hárult.¹² A kulcsfontosságú Rába-vonal védelmét Győrtől Körmendig Batthyány II. Kristóf fia, Ádám és Draskovich Miklós országbíró (1681–1687) irányították körülbelül hatezer fős sereg élén.¹³ Mivel Batthyány II. Kristóf ebben az időben sokat betegeskedett, kérésére a nádor és a hadügyek központi irányító szerve, az 1556-ban felállított Udvari Haditanács engedélyezte, hogy a táborra szállásban fia helyettesítse őt.¹⁴

A fent említett megközelítőleg 6000 fős sereg összegyűjtése sem ment zökkenőmentesen: a Batthyány grófok és Gyöngyösi Nagy Ferenc, a Kanizsával szembeni végvidék főkapitány-helyettesének levelezéséből tudjuk, hogy a végvári katonaság csak június közepén tudott elvonulni Batthyány II. Ádám után a táborba.¹⁵ Az Udvari Haditanács és a Lotharingiai Károly herceg

⁶ Batthyány II. Kristófról és tevékenységéről ez idáig jelentős monográfia nem készült. Az életére is kiterő munkák: Fazekas 1996. 94–102; Koltai 2002. 55–56. Külföldi tanulmányútjának naplóját lásd: Szelestei 1988. Katonai tisztségeire lásd: Pálffy 1997. 270, 280. Mindezt vö. a Kanizsával szembeni végvidék történéseivel a Batthyány grófok főkapitánysága alatt 1680-tól 1690-ig. Tóth 2011. 46–147.

⁷ Az 1683. évi hadi eseményekre magyar nyelven a legrészletesebben lásd: Varga J. 2007.

⁸ Rebî'ü l-âhir hó 3-án. Raşid 1153/1740, 391. A vonatkozó rész magyar fordítását lásd: Karácson 1896. 330. A szultáni sereg elindulására lásd még Szalay 1884. 653: „Drinápolyból április 1-én indult meg a szultán seregestül.” Vö. Varga J. 2007. 75. Az oszmán forrásokból átvett időpontok keresztény időszámításra való konvertálásában egy-két napos eltérés mutatkozik.

⁹ A végvidékről, kialakulásáról lásd: Pálffy 1996. 191–192, 197–198; Pálffy 2000. 46, 57–58. A végvidék átalakulásáról Érsekújvár 1663. évi elvesztését követően lásd: Pálffy 1996. 2–3, 206–207; Czigány 2004. 115–116.

¹⁰ A győri végvidék kialakulásáról lásd: Pálffy 1996. 184, 190–191, 204.

¹¹ Thaly 1883. 6. Vö. Czigány 1996. 182–183; Czigány 2004. 150; Varga J. 2007. 83. – Esterházy Pál nádor 1683. évi szerepére legújabbán lásd: Varga J. 2009.

¹² A győri és a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányság 29 erősségében ekkor 4620 fő szolgált. ÖStA HKA HFU Rn. 292. Konv. 1683. május fol. 200–203. Idézi: Varga J. 1993. 58; Varga J. 1998. 58; Varga J. 2007. 87. 75. jegyzet. Vö. Czigány 2004, 150. A Lotharingiai Károly herceg (1643–1690) vezette 35-40 ezres császári sereg június 5-én megkezdte Érsekújvár ostromát, de június 8-án már visszavonult a Csallóközbe, majd június 19/20. körül Győr alá.

¹³ Thaly 1883. 10; Vanyó 1935. 98; Kelenik 1992. 66–67; Fuchs 2002. 86; Varga J. 2007. 84.

¹⁴ Batthyány II. Kristóf betegségeire lásd: MOL P 1313 No 4902, 4904; Varga J. 2001, 493. Vö. Iványi 1984, 122. – A főkapitányi tisztség ideiglenes átruházásáról lásd: MOL P 1314 No 5973; Varga J. 1993. 58; Varga J. 1998. 58; Varga J. 2001. 493; Varga J. 2007. 99.

¹⁵ A végvidékiek 1683. évi hadi készülődéséről és annak nehézségeiről lásd: Tóth 2008a; Tóth 2011. 62–64.

(1643–1690) által kijelölt táborhely a rábai átkelőhelyeket védő magyar katonaság számára Pápa volt. Batthyány II. Kristóf azonban arra hivatkozva, hogy Pápa a délebbi részek védelme szempontjából nem előnyös, a három mérőfölddel odébb fekvő Dobrokát jelölte ki fiának. De a dobrokai táborhely is alkalmatlannak bizonyult a tábor számára, mert a Marcal folyón épített átkelőhelyet a folyó rendre elmosta. Ezért június elején Vátra került a tábor.¹⁶

A magyar végvári és banderialis katonaság elhelyezkedése, létszáma és minősége június második felében központi kérdéssé vált, mivel nyilvánvaló lett, hogy a Kara Musztafa pasa nagyvezír (1676–1683) vezette oszmán sereg Győr felé készülődik.¹⁷ A tatár–török előhadak közelsége és előrenyomulása miatt ekkorra már a Balaton északi partján lévő várak katonasága több levélben kért azonnali segítséget a váti táborban állomásozó Batthyány II. Ádámtól. „Azért talán nem ártana Nagyságodnak egy kevéssé erre felé fordúlni azon néppel, – mégis, elmenne a híre és így megtartóztatná magát az pogány eb; noha mi készek vagyunk ugyan ő Fölsége hűsége mellett vérünk kiontására és a mint legjobban lehet, szegény hazánk vígyázására és oltalmára: de egy tábornak megfelelni, jól tudja Nagyságod elégtelenségünket” – írta június 21-én Babócsay Ferenc veszprémi kapitány.¹⁸ Közben a Rába-vonal megerősítésén Batthyány mellett dolgozó Luigi Ferdinando Marsigli hadmérnök június 22-én arról írt Lotharingiai Károly hercegnek, hogy a védelmi munkálatokhoz (földsáncépítés, kisebb hidak építése vagy éppen felégetése) kirendelt parasztok már mind elmenekültek.¹⁹ Június 25-én Kondory Mihály szegvári kapitány arról számolt be, hogy Thököly Imre felső-magyarországi fejedelem (1682–1685) emberei és a törökök bent vannak Veszprémben, Tihanyban és Vázsonyban.²⁰ Június legvégén pedig Pápáról kétségbeesett segélykérés érkezett Batthyány II. Ádámmal: „Az hatalmas Istenért, Ngtok közelgessen erre mifelénk [mert a törökök] elrekesztenek bennünket”.²¹

Időközben a fiatalabbik Batthyányt katonáival együtt Vátról Marcaltóhoz rendelték,²² és ekkor még Lotharingiai Károly herceg német csapatokat készült a rendelkezésére bocsáta-

¹⁶ Thaly 1887. 113–114. No 16, 116. No 19, 117. No 20.

¹⁷ A IV. Mehmed szultán vezette oszmán sereg május 3-án ért Nándorférvárra, ott május 12-én Kara Musztafa nagyvezírt a szultán ún. főszerdárrá (*serdâr-i ekrem*), a további hadműveletek irányítójává nevezte ki. A nagyvezír vezette sereg május végén–június elején érkezett Eszékre, június 15-én átkelt az eszéki hídon és megindult Székesfehérvár irányába, ahová június 25-én érkezett meg, majd június 30-án indultak meg Győr alá. Ezekre az eseményekre lásd: Râşid 1153/1740, 391–393; Karácson 1896. 330–333; Szalay 1884. 653–654; Varga J. 2007. 75–77.

¹⁸ Thaly 1887. 127–128. No 34. Levéltári jelzete: MOL P 1314 No 1110. A levelet idézi még: Varga J. 2007. 94.

¹⁹ Sarlai 2006. 141.

²⁰ Thaly 1887. 296. No 41. Vö. Sarlai 2006. 141. – Thököly Imre (1657–1705) katonaságával mint az Oszmán Birodalom egyik vazallus uralkodója vett részt a harcokban. Feladatul kapta, hogy hódoltassa a Magyar Királyság még Habsburg-hű főurait, városait. A Veszprém behódolásáról hírt hozó két lovas például diszruhát kapott a nagyvezírtől. Vekâ'i-i Beç fol. 39v; Yilmaz 2006. 74; Silahdâr 1928. 27. Thököly Veszprém helyőrségének szóló levele: MOL P 1314 No 49 532. A veszprémi eseményekről részletesen lásd még: Varga J. 1998. – Június 24-én még Veszprémből Gyalódy István arról tudósított, hogy Thököly Imre megbízottja, Barkóczy Ferenc egy török csapat kíséretben már Palotán (ma Várpalota) van, és onnan küldi a hódolásra felszólító írásait nekik is. Thaly 1887. 295. No 39.

²¹ Bezerédy István kapitány levelét lásd: Thaly 1887. 300. No 46.

²² Esterházy János győri főkapitány-helyettes június 22-i levele Batthyány II. Ádámmal (Thaly 1887. 293. No 37.), amiről Batthyány az éppen Bécsben tartózkodó Draskovichot is tudósította. Utóbbi lásd: Thaly 1887. 299. No 45.

²³ Esterházy János győri főkapitány-helyettes levele Batthyány II. Ádámmal június 26-án. Thaly 1887. 297. No 42. A Rábaköz védelmének biztosítását Marsigli német csapatok odairányításával tudta csak elképzelni, mivel a magyar katonaságban nem bízott. Sarlai 2006. 141.

ni.²³ A védelem irányítóinak egyáltalán nem volt könnyű dolga, mind Draskovich Miklós, mind pedig Batthyány II. Ádám ismételten a katonaság engedetlenségéről és szökéseiről adtak hírt.²⁴ Június utolsó napjaiban a tapasztaltabb Draskovich országbíró Bécsbe utazott, és onnan szólította fel levelében a fiatal Batthyányt annak megakadályozására, hogy a még „holdulatlan”-ok „accomodatiójokkal [hajlandóságukkal, készségükkel] vagy szándékjokkal” megégyessék magukat. De arról is hírt adott, hogy Bécsben a katonaságnak fizetést ígértek, és engedélyt adtak újabb 2500 katona felfogadására.²⁵

Azonban, miután Kara Musztafa nagyvezír serege június 30-án megindult Székesfehérvárról Győr felé, július első napjaiban a tatár-török előhadak gyakorlatilag rázúdultak a Rába menti átkelőhelyekre. Az események rendkívüli módon felgyorsultak, a helyzet zűrzavaros voltát pedig jól tükrözi, hogy július első napjairól egymásnak ellentmondó tartalmú értesülések maradtak fenn: a Vas vármegyei alispán július 2-án még a Rábán lévő átkelők bevágásához akart sietni,²⁶ az idősebbik Batthyány pedig július 4-én a „jó vigyázás” szükségességét hangsúlyozta fiának, és azzal biztatta, hogy segítséget kért Lotharingiai Károly hercegtől.²⁷ Marsigli gróf azonban ekkor már sokkal sötétebbnek festette le a helyzetet: a magyar tisztekkel, köztük a fiatal Batthyányval való konfliktusairól írt, továbbá arról, hogy a magyarok szabadon hagyták a bodonhelyi átkelőt a tatárok számára, akik így betörhettek a Rábaközbe pusztítani.²⁸ Ezt követően a Rába-vonal egy-két nap alatt összeomlott. A Batthyány II. Ádám

Batthyány Kristóf II. egy 1675 körül készült rézmetszeten ❖
Nemzeti Portrétár. <http://www.npg.hu/index.php/component/jcollection/item/1533-batthyany-kristof-ii>

²⁴ Draskovich Miklós június 22-én írt levelében arról panaszkodott Batthyány II. Ádámnak, hogy a végbeliek előtt nincs respektusa, pedig úgy gondolja: „talám megérdemleném, az mennyi szolgálatokat tészek én is Urunknak s Hazánknak”. Thaly 1887. 294. No 38. A problémára lásd még Batthyány II. Kristóf július 4-i levelét fiának, Ádámnak: Thaly 1887. 300–301. No 48. Vö. Marsigli jelentései Batthyány II. Ádámról és fizetetlen katonaságáról, akik július elején már nem akartak harcolni, mert nem kaptak zsoldot, haza akartak menni, kapitulálni akartak az ellenségnek. Sarlai 2006. 142.

²⁵ Thaly 1887. 299. No 45. Vö. Esterházy Pál nádor június 30-i felterjesztését, ahol védi a behódolókat. Thaly 1883. 18–19. Vö. Renner 1883, 210–213; Das Kriegsjahr 1883. 70–71. – Az Udvari Haditanácshoz beérkező felterjesztések között június 30-i dátummal találjuk Draskovich Miklós országbíró kérelmét, amelyben még a Rába-vonal védelmére fegyvert és muníciót kért, mert azok nélkül fel kell adni Pápát, Veszprémet és Tatát. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 366. fol. 513v. A Magyar Kancellária utasítást adott a katonaságátcsoportosítására és újabb 2500 katona toborzására. Renner 1883. 206; Das Kriegsjahr 1883. 75.

²⁶ Szentgyörgyi Horváth János Vas vármegyei alispán levele Batthyány II. Ádámnak: Thaly 1887. 300. No 47.

²⁷ Batthyány II. Kristóf levele Batthyány II. Ádámnak: Thaly 1887. 301. No 48.

²⁸ Sarlai 2006. 142. – Hivatkozik még Marsiglira: Renner 1883. 213. Vö. Angyal 1889. 36. Vö. még: Barker 1967. 218; Varga J. 2009. 189.

Gróf Batthyány Ádám II. (1662–1703)
horvát, szlavón, dalmát bán ❖ Nemzeti
Portrétár. [http://www.npg.hu/index.php/
component/jcollection/item/1521-batthy-
any-adam-ii](http://www.npg.hu/index.php/component/jcollection/item/1521-batthyany-adam-ii)

vezette magyar katonaság mind létszámban, mind felkészültségben esélytelen volt a támadó csapatokkal szemben. A Lotharingiai Károly által ígért segítség nem érkezett meg, sőt a herceg a Rába menti eseményekkel egyidejűleg seregét visszavonta állásaiból és megindult Bécs felé. Batthyány II. Ádám pedig, mivel nem maradt katonasága, és mert apja utasításait kellett követnie,²⁹ visszavonult a tűzvonalból, és a magyar történelem számára máig kínos epizód szereplőjévé vált: 1683 nyarán apjával együtt fejet hajtott az oszmán uralom előtt.³⁰

A magyar főurak, köztük a Batthyányak, 1683. szeptember 12-ig – azaz az oszmánok Bécs alatt, Kahlenbergnél elszenvedett vereségéig – tartó behódolásának körülményeit és eseményeit itt nem kívánom részletezni. Batthyány II. Ádám kapcsán annyit kell megjegyeznünk, hogy az ő neve többé-kevésbé tisztázódott ebben az ügyben.³¹ Ugyanakkor a következő másfél év azért is bír jelentőséggel a fiatal gróf pályafutását tekintve, mert egyrészt továbbra is helyettesítette apját a hadakozásban,³² másrészt pedig annak kompromittálódása révén a főkapitányi tisztségeinek tényleges átvétele is napirendre került. Ez azonban azt is jelezte, hogy az Udvar számára az ő személye elfogadható. Batthyány II. Kristóffal az oszmánokkal való szövetkezéséért és a stájerországi települések fosztogatásáért nyíltan példát akartak statuálni.³³

Ennek elkerülése végett Kristóf a fiát, Ádámot küldte követségbe, hogy a császári hadvezetés és a nádor jóindulatát is megnyerje.³⁴ Minden erőfeszítése ellenére azonban a Kanizsával szembeni végvidék irányítását kivették a kezéből, és 1683 októberében a győri főkapitányság fennhatósága alá helyezték.³⁵ A gróf sorsáról pedig – ugyan a főpohárnoki méltóságát megtarthatta – I. Lipót úgy rendelkezett, hogy főkapitányi tisztségeiről le kell mondania.³⁶

²⁹ Gyöngyösi Nagy Ferenc levele Esterházy Pál nádorhoz 1683. szeptember 22. MOL P 125 No 3325. Közli: Tóth 2011. 218.

³⁰ A behódolás problematikáját nagyon részletesen járta körbe: Varga J. 2007. 115–135. A kérdésben lásd még: Tóth 2011. 69–85.

³¹ Batthyány II. Ádámhoz meglepően pozitív volt az Udvar tisztségviselőinek a viszonyulása. MOL P 1314 No 39 119. Kiadta: Thaly 1887. 314–315. No 66. Idézi még: Varga J. 2001. 498; Varga J. 2007. 213, 219.

³² Ádám grótot az apja a legjobb katonáival küldte a nádor mellé hadakozni. MOL P 1314 No 4920; Thaly 1887. 311. No 62; MOL P 1314 No 12 048; Thaly 1887. 312–313. No 64.

³³ Az Udvar ezen álláspontját Radosics Ferenc, Batthyány Bécsbe küldött embere 1684. január 13-án közvetítette a főkapitánynak: MOL P 1314 No 39 120. Vö. Varga J. 2007. 122.

³⁴ Thaly 1887. 303. No 51; 305. No 54. Idézi még: Theuer 1976. 188.

³⁵ ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 367. fol. 557. Erről báró Esterházy János győri főkapitány-helyettes tájékoztatta a végeket november 21-i levelében. MOL P 125 No 1172; Iványi 1984. 123; Varga J. 2007. 223. – A kérdésről Esterházy János Gyöngyösi Nagy Ferencnek főkapitány-helyettesnek szóló leveleit lásd: MOL P 1314 No 12 049 (1684. január 22.), 12 050 (1684. február 18.), 12 051 (1684. február 29.).

³⁶ Az Udvari Haditanács utasítása 1683 novemberében: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 367. fol. 668. Hivatkozik még rá: Pálffy 2009. 334. 91. jegyzet. Vö. Thaly 1883. 27–28; Thaly 1885. 289–290.

A hónapokig elhúzódó tárgyalások során 1684. február–márciusban felmerült annak a lehetősége is, hogy Batthyány II. Kristóf felajánlja lemondását katonai tisztségeiről fia, Ádám javára.³⁷ A Kanizsával szembeni végvidék ez év júniusának közepén visszakapta intézményi önállóságát,³⁸ majd június 28-án az Udvari Haditanács deklarálta, hogy Batthyány II. Kristóft visszahelyezték katonai tisztségeibe.³⁹ A Kanizsával szembeni végvidéki és a dunántúli kerületi főkapitányi tisztségek kérdése azonban 1684-ben csak látszólag oldódott meg, ezt elsősorban a háborús események és Batthyány katonai felajánlása segítette elő.⁴⁰ Ahogy azt helyettese, Nagy Ferenc leveleiből és a haditanácsi iktatókönyvek bejegyzéseiből is látjuk, Batthyány II. Kristóf végvidéki főkapitányként járt el a végvidékkel kapcsolatos ügyekben egészen 1685 márciusáig,⁴¹ amikor is bejegyzésre került Bécsben a tisztségéről való lemondása (*Resignation*).⁴² Nagy Ferenc főkapitány-helyettes pedig 1685. április 4-én írt levelében abból az alkalmából köszöntötte Batthyány II. Ádámot, hogy a király kinevezte őt végvidéki és kerületi főkapitánynak, és felajánlotta szolgálatait a fiatal grófnak.⁴³

Batthyány II. Ádám katonai tevékenységét tekintve azt látjuk, hogy 1684-ben is, miként a szerencsétlen kimenetelű 1683. esztendőben, a hadműveletek⁴⁴ során a táborba szálló végváriak és nemesi bandériumok, továbbá a vármegyei hadak irányítását is az alig huszonkét éves grófra, Ádámra bízta a Haditanács. Ez utóbbi azonban nem aratott osztatlan sikert a magyar főurak körében, Széchy Péter gróf például panasszal élt az ügyben az Udvar felé.⁴⁵ Ez évben Batthyány

³⁷ Batthyány II. Kristóf lemondási szándékának bejelentése 1684 elején: MOL P 1313 Memorabilia No 1303/1; Iványi 1984. 124; Varga J. 2007. 223. – Egyébként Ádám részére az átörökítést I. Lipót már 1682. február 24-i leiratában engedélyezte. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 365. fol. 65r. Vö. Pálffy 200., 334. és 341. No VII. számú melléklet.

³⁸ Az Udvari Haditanács tudatta Esterházy János győri főkapitány-helyetessel, hogy már nem kell beavatkoznia a Batthyány-féle (*Batthyanyische*) és a kanizsai (*Canisische*, értsd Kanizsával szembeni végvidéki) katonaság irányításába, mert ez ügyben új rendelkezés született. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 369. fol. 407r, 421v.

³⁹ Az udvari haditanácsi leiratok június 28-i bejegyzései között találjuk, hogy Batthyány II. Kristóft katonai tisztségeibe visszahelyezték („tam in honorariis quam militaribus”). ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 369. fol. 431v. Batthyány II. Kristóf főkapitányi tisztségbe helyezéséről lásd még: MOL P 1313 Memorabilia No 1304/1. 1684. június 28.; Esterházy Pál levelei Batthyány II. Kristófhoz 1684. június 4., 11., 23., 28.: MOL P 1314 No 12 821, 12 823, 12 824, 12 828. Esterházy János levele Gyöngyösi Nagy Ferenchez 1684. július 2.: MOL P 1314 No 12 052. Vö. Varga J. 2007. 223. Vö. még az Udvari Haditanács értesítése Esterházy Jánosnak. Közli: Pálffy 2009. 340.

⁴⁰ Batthyány II. Kristóf felajánlotta ezer magyar lovas katona kiállítását is a császári sereg számára, akiket az Udvari Haditanács Lotharingiai Károly herceg irányítása alá rendelt. Batthyány 1000 magyar lovas kiállítását és a hadsereghez küldését ajánlotta fel. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 369. fol. 434r. – Leirat Laurenz Georg Hoffkirchen tábornagynak arról, hogy a Batthyány által kiállítandó 1000 lovas huszár számára pisztolyt és karabélyt kell kiutalni. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 369. fol. 434v.

⁴¹ ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 370. fol. 4r, 21r, 44v, 90v, 107v, 156v. Vö. Pálffy 2009. 334. 93. jegyzet.

⁴² Batthyány II. Kristóf lemond végvidéki főkapitányi tisztségéről: ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 370. fol. 148v. Vö. Pálffy 2009. 334. 93. jegyzet.

⁴³ MOL P 1314 No 33 020. y I. Lipót 1685. február 15-i leiratában tudatta Esterházy Pál nádorral, hogy a dunántúli kerületi főkapitányságra és a Kanizsával szembeni végvidéki főkapitányságra Batthyány II. Ádámot nevezte ki. MOL P 125 No 8427. Hivatkozik rá: Iványi 1984. 124. Vö. még az Udvari Haditanács leirata március 16-án Esterházy Jánosnak: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 133r. – Batthyány II. Ádám kinevezésére lásd még: Pálffy 2009. 334. 95. jegyzet.

⁴⁴ Az 1684. évi eseményekre lásd: Bánlaky 2001; Fekete 1944. 42–47; Várkonyi 1985. 1588–1593. Szilahdár Mehmed török történétíró munkájának az 1684. évi eseményekre vonatkozó részét magyarra fordította: Fekete 1938. 90–104, 205–228.

⁴⁵ Lásd Nagy Ferenc július 7-i levele: MOL P 1314 No 32 988.

II. Kristóf a Kanizsával szembeni végvidékről kiállított végvári katonákat a Dráva mellé, Walter Leslie generális mellé küldte, míg a család saját bandériumát és a vármegyei hadakat Ádám fia Buda alá vezette. Utóbbiak között persze szintén voltak végvári katonák.⁴⁶ Esterházy nádor pedig arra utasította Batthyány II. Kristótot, hogy a Rába mentén subsistáljon [maradjon, állomásozzon].⁴⁷

A fiatal Ádám grófnak, a végvidék és a dunántúli kerület már beiktatott főkapitányának 1685 nyarán a Kanizsával szembeni végvidékről kétezer katonát – ezer lovas és ezer gyalogost – kellett kiállítania az ez évi hadműveletekhez.⁴⁸ Az új főkapitánynak azonban 1685 júniusában is megnehezítette a dolgát, hogy parancsnoklási jogát nem mindenki vette tudomásul. Ezért szükségessé vált, hogy az Udvar részéről megerősítsék annak tényét.⁴⁹ A Batthyány-féle katonaságot ebben az évben is kettéosztották:⁵⁰ az Udvari Haditanács utasítása alapján – most már – Ádám grófnak az irányítása alatt álló katonaságból amennyit lehetett, a Lotharingiai Károly vezette főszereghhez kellett küldenie, de a Leslie-féle drávai hadtestnél is maradtak katonái. Batthyány II. Ádámnak pedig személyesen ott kellett megjelennie, ahol a katonasága nagyobb része volt, ez esetben a főszeregnél.⁵¹ A Batthyány-féle katonaság részt vett az Érsekújvár ostroma körüli hadműveletekben. A törökök vereségét eredményező augusztus 16-i táti csatában jelentős szerep jutott a Batthyány II. Ádám, Czobor Ádám és Monasterly János rác kapitány vezette lovasrohamnak.⁵² Azonban nehéz adatolni a gróf és katonái további konkrét tevékenységét.⁵³

A forrásadottságok tekintetében sokkal szerencsésebbek vagyunk a nagy jelentőségű 1686. évi hadműveletek esetében. Egészen pontosan meg tudjuk határozni, hogy Buda ostromának idején a magyar katonaságot – ezen belül pedig Batthyány II. Ádám csapatait – milyen módon tudták alkalmazni a császári hadseregben, illetve amellet. Külön érdekességnek számít, hogy

⁴⁶ MOL P 1314 No 12 834. – Batthyány II. Ádámnak és katonaságának, közte a Kanizsával szembeni végvidék katonáinak tevékenységéről az 1684. évi hadműveletekben lásd: Tóth 2011. 97–104.

⁴⁷ MOL P 1314 No 12 835.

⁴⁸ Ugyanígy Esterházy János győri és Bercsényi Miklós bányavidéki végvidéki főkapitány-helyetteseknek is két-kétezer katonát kellett kiállítaniuk. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 295v (június 10.) Az említett végvidéki főkapitány-helyettesekre lásd: Pálffy 1997. 270–272, 276–278, 279–280. – A katonaság felállításának és ellátásának megelőlegezése tárgyában folytatott Batthyány II. Ádám júliusban az Udvari Haditanács-hoz. ÖStA KA HKR. Prot. Exp. Bd. 370. fol. 380v. Vö. Czigány 2004, 154. és 154. 13. jegyzet. – Az 1685. évi részvételtől lásd: Tóth 2011. 104–112.

⁴⁹ Az Udvari Haditanács leirata Batthyány II. Ádám parancsnoklásának megerősítéséről. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 313r. Vö. Másolat az Udvari Haditanács azon dekrétumáról, amit június 20-án gróf Kéry Ferencnek küldtek ki, miszerint Batthyány II. Ádám végvidéki főkapitányként tevékenykedik. ÖStA KA HKR. Prot. Exp. Bd. 370. fol. 316½r. Vö. még az Udvari Haditanács leirata a Magyar Kancelláriának Batthyány II. Ádám azon panasza ügyében, hogy a végvidékhez tartozó falvak nem engedelmessékednek neki. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 311v. (június 20.) – Gróf Kéry Ferenc 1687-től 1700-ig Vas vármegye főispánja. Fallenbüchl 2002. 154.

⁵⁰ A kérdésre lásd az Udvari Haditanács júliusi rendelkezéseit: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 343r, 347, 348r, 371r.

⁵¹ Az Udvari Haditanács július 29-i leirata: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 375r. Lásd még ugyanebben az ügyben leirat Lotharingiai Károlynak augusztus 1-én: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 379r.

⁵² Bánlaky 2001.; R. Várkonyi 1985. 1600. Vö. Tóth 2011. 111.

⁵³ Érsekújvár visszavételét (augusztus 19.) követően Batthyány katonáit és őt magát is a Dunántúlon találjuk. Bánlaky 2001. – Októberben az Udvari Haditanács Fernando (Ferdinand) De la Vergne altábornagy (1685-ben Leslie generális hadtestének gyalogságát irányította (Bánlaky 2001) kérésére Batthyány II. Ádámot és katonáit a bán, Erdődy Miklós hadával együtt a Dráva menti tábor megsegítésére rendelte. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 371. fol. 465r, 473v, 479v. Vö. Batthyány II. Ádám felirata az Udvari Haditanács-hoz októberben, hogy a Murához fog menni és egyesül a Leslie-féle hadtesttel. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 370. fol. 480v.

Batthyány katonái a forrásokban az oszmán haderő – hasonló harcmodorú és feladatú – tatár segédcsapatával szembeni hadakozásokban ragadhatók meg.

Batthyány II. Ádám a Kanizsával szembeni végvidékről a kb. 1500-2000 fős katonaságával – amelyben a végvidéki katonák mellett megtaláljuk a saját és a vármegyei bandériumokat is – július második felében érkezett a Budát ostromló keresztény táborba.⁵⁴ Katonáival Miksa Emánuel (1662–1726) bajor választófejedelem parancsnoksága alá rendelték.⁵⁵ Itt a Szári Szülejmán pasa nagyvezír (1685–1687) vezette felmentő sereg megérkezéséig a táborból Székesfehérvár irányában előretolva elsősorban felderítő akciókban, portyázásokban vettek részt.⁵⁶ Az oszmán haderő megérkezése után továbbra is a felderítés, a „nyelvfogás” és az ellenség zaklatása volt a feladatuk. Giovanni Paolo Zenarolla székesfehérvári prépost beszámolójában leírta, hogy augusztus 7-én Lotharingiai Károly Batthyányt harminc emberével kirendelte, hogy felderítsék a környéket és „ezek harminc derék törökkel találkoztak, és több mint egy órán át üldözve őket, egyet megöltek és négyet a táborba hoztak, köztük egy agát, aki évekkal azelőtt Győrből nyolcezer realért váltotta ki magát”.⁵⁷ Augusztus 8-án korán reggel a bajor táborral szembeni magaslaton – a budafoki Sashegy tetején – megjelent egy három-négyezer fős török–tatár had, amely a budai táborra jött feltérképezni. Megjelenésükről a szemtanú források általában említést tesznek, de vannak, akik azt is leírják, hogy ellenük a választófejedelem Batthyány II. Ádám huszárjait küldte ki, és a kibontakozó csetepatéből az ellenfél visszavonulni kényszerült.⁵⁸ Kevésbé volt szerencsés az előző nap felderítésre kiküldött kb. 150 magyar huszár, akik a csetepatéből elvonuló törökökbe botlottak, és csak húszan-harmincan tértek vissza a keresztény táborba.⁵⁹ Augusztus 9-én a bajorok előtt felvonuló kb. háromezer török ellen ismét a magyarokat rendelték ki.⁶⁰ Az ostrom történései közepette pedig több szerző is beszámolt a tatároknak Batthyány II. Ádám főkapitány katonáival történő augusztus 11-i összecsapásáról. Sőt, ekkor – Henrik szász herceg naplója szerint – Batthyány huszárjai a vakmerő törököket visszakergették, és még a vigyázatlanul előrenyomuló *tatár szultánt* is elfogták, akit végül a tatároknak sikerült kiszabadítaniuk.⁶¹

⁵⁴ Batthyány jelentése az elindulásról júliusban pontos dátum nélkül. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 372. fol. 313v. – A végvidékiek készülődéséről lásd: Tóth 2008b; Tóth 2011. 115–121.

⁵⁵ Károlyi–Wellmann 1936. 107–108, 114.

⁵⁶ Thaly 1885. 309–310; Károlyi–Wellmann 1936. 111; R. Várkonyi 1985. 1624. – Az oszmán felmentő seregről lásd: Tóth 2009.; Tóth 2011. 124–129.

⁵⁷ A foglyok értékes információkat szolgáltattak a közeledő nagyvezíri seregről, amelynek létszámát 80 ezernek mondták. Továbbá azt is tudták vallatóikkal, hogy a főszereg Szarhos Ahmed pasa szerdár által vezetett előhadának felbukkanására az ostromlók már a következő napon számíthatnak. Zenarolla 1986. 138; Angol szemtanú 1986. 215–216; Az esetet említi Károlyi–Wellmann 1936. 33; Bánlaky 2001. – A Buda ostromában résztvevő névtelen önkéntes naplója erről az augusztus 9-i feljegyzései között írt. Napló 1998. 89.

⁵⁸ Angol szemtanú 1986. 214. Károlyi Árpád Doria di Cirié savoyai tisztteljesére alapozva azt írta, hogy Batthyány II. Ádám alatt a bajor választófejedelem 2500 huszárt küldött ki a táborból. Károlyi–Wellmann 1936. 332. Feltételezhetően itt nemcsak a Kanizsával szembeni végvidék katonaságáról van szó. Az eseményről említést tesz még: Bánlaky 2001. Vö. még Lotharingiai Károly hadinaplója 1986. 165; Zenarolla 1986. 138; Napló 1998. 87–88; D’Aste 2000. 113; Barta 1985. 174. Utóbbinál a csetepaté említésekor Batthyány és katonái nincsenek megnevezve.

⁵⁹ Károlyi–Wellmann 1936. 332. Vö. Lotharingiai Károly hadinaplója 1986. 167, amely szerint a 150 felderítőből 30 menekült meg. Vö. még R. Várkonyi 1984. 297–298.

⁶⁰ Károlyi–Wellmann 1936. 332; Bánlaky 2001.

⁶¹ Henrik szász herceg 1886. 699. Vö. még Ottlyk 1875. 47–49; Lotharingiai Károly hadinaplója 1986. 169–170. – A történet a későbbiekben úgy bukkan fel tévesen a magyar történetírásban, hogy a tatár kánt fogták el. Károlyi–Wellmann 1936. 334–336; Bánlaky 2001; R. Várkonyi 1984. 298. – A kérdés tisztázására lásd: Tóth 2009; Tóth 2011. 132.

Azon túl, hogy jól körvonalazható a Batthyány vezette katonaság Buda alatti/környéki elismerésre méltó tevékenysége, fontos megjegyeznünk, hogy ezzel egyidejűleg a fiatal főkapitány az irányítása alatt lévő végvidékről az ottani katonaság kb. negyven százalékát vonta el, nem kis problémát okozva a kanizsai törökökkel szembeni védelmet biztosító végváriak számára.⁶² Szintén kiemelésre méltó momentum, hogy Batthyány II. Ádám 1685 tavaszán történő hivatalos végvidéki főkapitányi kinevezése ellenére helyettese, Nagy Ferenc gyakran inkább az öreg Batthyány tanácsaira és tapasztalatára hagyatkozott a katonai kérdésekben. Ez jól jelzi, hogy bár Batthyány II. Kristófot katonai tisztségeiből lemondatták, mint a család feje, jelentősen befolyásolhatta fia döntéseit. Az 1687. évtől kezdődően Batthyány II. Ádám és katonasága feladatai jelentősen megváltoztak: nemcsak egy-egy hadjáratra kellett biztosítani a katonai erőt, hanem egy időben több helyen, különböző katonai akciókban kellett részt venniük, illetve a visszaszerzett dunántúli várakban kellett helyőrségi szolgálatot teljesíteniük.⁶³ A következő évek legfontosabb feladata pedig, ami jelentős részben a Batthyány-féle katonaságra hárult, a Székesfehérvár, majd Kanizsa körüli ún. *blokádrozásban* való részvétel lett.⁶⁴

Az 1687. évi hadjárati készülődés során kissé meglepő módon az ekkor még mindig csak huszonöt éves Batthyány II. Ádám a táborba szálló teljes magyar és horvát haderő parancsnoklását magának kérte a Haditanácstól.⁶⁵ A főkapitány határozott és ambíciós fellépését befolyásolhatta apja 1687 márciusában bekövetkezett halála, minek utána ténylegesen szabad kezet kapott a végvidék és a terület ügyeiben.⁶⁶ Kérelmét azonban ekkor még Bécsben visszautasították. Az ez évi hadműveletek kapcsán joggal feltételezhetjük, hogy katonáival jelen volt az ún. nagyharsányi csatánál (1687. augusztus 12.). Ugyanis helyettese, Nagy Ferenc Egerszegről a következőket írta neki a táborba: „Itt nagy híre vagyok, hogy az ő Főlsége armadája megverte volna a törököt, adja Isten, hogy úgy legyen, s tovább is szerencséltesse Nagyságotkat”.⁶⁷

A következő évben, 1688 tavaszán Batthyány II. Ádám már fontos (fő)szerepet kapott a székesfehérvári vár szorosra vont blokádjában.⁶⁸ Május elején – bár a blokádnak irányításával nem őt bízták meg⁶⁹ – a vár megadásáról a török főtiszték már vele tárgyaltak, majd a kapitulációs szerződés megkötésére (május 9.) és a vár átadására (május 19.) is előtte került sor.⁷⁰ Júniusban a Haditanács már Kanizsa blokádjának szorosabbá tételét rendelte el, aminek az irányítását

⁶² MOL P 1314 No 33 083. Tóth 2011, 120. – Vö. Károlyi–Wellmann 1936. 108; Czigány 1989. 165.

⁶³ Tóth 2011. 138–141.

⁶⁴ Tóth 2011. 145–163.

⁶⁵ Batthyány II. Ádám 1687. június 16-án Rohoncon kelt levele. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 374. fol. 429r. Lásd még a kérdésben: fol. 433v. – Batthyány feladatvállalására 1687-ben lásd: Tóth 2011. 141–142.

⁶⁶ Batthyány március 11-i folyamodványában apja Vas vármegyei főispáni, és főpohárnoki tisztségére kért ajánlást az uralkodóhoz az Udvari Haditanácstól. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 374. fol. 202r. Engedély az apja temetésére ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 375. fol. 425v.

⁶⁷ MOL P 1314 No. 33 129. Vö. Leirat Esterházy Pálnak, Batthyány II. Ádámnak, Esterházy Jánosnak és Csáky Istvánnak augusztus 20-án: értesítés minden végvidékre a törökök felett aratott győzelemről. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 375. fol. 389r.

⁶⁸ Leirat Batthyány II. Ádámnak, Esterházy Jánosnak és Zichy Istvánnak 1688. április 10-én. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 377. fol. 156r. Illetve fol. 187r. Vö. Sugár 1983. 204. Lásd még: Tóth 2011. 145–147.

⁶⁹ A vár esetleges átvételének irányítására Johann Ariezaga ezredes lett kirendelve. Tóth 2011. 146. 735. jegyzet.

⁷⁰ Batthyány levele a székesfehérvári pasához és a janicsáragához 1688. május 7-én: MOL P 1313 Török iratok 249. cs. Terjedelmesen idézi: Jeney 1971. 14–15; Sugár 1983. 205–206. A törökök levelei: MOL P 1314 No 13 605, 51 448, 51 447. Hivatkozik rá: Jeney 1971. 16. – A szerződést kiadta: Kárfy 1910. 499–500 és Veress D. 1990. 182–184. Utóbbinál 1688 helyett tévesen 1686 szerepel a dátumban. Ez és minden további kapitulációs szerződés mintájául az 1687. decemberi egri szerződés szolgált. Sugár 1983. 207. Bécsben május 15-én hagyták

Batthyány kapta meg.⁷¹ Az Udvar döntését azonban nem vette jó néven a lovasezredével Batthyány irányítása alá rendelt Georg Christian von Holstein herceg. A Haditanácshoz küldött feliratában azt sérelmezte, hogy Kanizsa alatt a parancsnoklást egy nála fiatalabb ezredes bírja, aki ráadásul magyar(!).⁷² De a győri főkapitányságból Kanizsához rendelt gróf Zichy István főkapitány-helyettes is a Haditanácsnál érdeklődött, hogy Batthyány alárendeltségében kell-e a blokádban részt vennie.⁷³ Hogy az idősebb főkapitány-helyettes mennyire nehezményezte a dolgot, az a blokád alatt írt leveleinek Batthyányra vonatkozó megjegyzéseiből is kitűnik.⁷⁴

A két évig elhúzódó kanizsai blokád ideje alatt megfigyelhető, hogy a főkapitány az általa irányított végvidék katonai potenciálját maximálisan kihasználta: a hadműveletek során a végházakban maradt katonaság létszámát a minimumra csökkentette.⁷⁵ Ugyanakkor a blokádban szolgálatot teljesítőket a végházakból egyre kevésbé tudták leváltani.⁷⁶

A főkapitány már 1688 augusztusában azt írta az Udvari Haditanácsnak, hogy a várat egy ostrommal rövid időn belül be lehetne venni.⁷⁷ Véleménye azonban nem talált visszhangra Bécsben, mert az egyelőre csak katonaságot vont volna el a fő hadműveletektől, ekkor Belgrád ostromától (1688. augusztus 12–szeptember 6.). Egy évvel később, 1689 nyarán a néha öntörvényűnek tűnő, de feltételezhetően „csak” érvényesülni akaró Batthyány még a haditanácsi határozatot megelőző intézkedéseket tett a kanizsai blokád ismételt szorosabbá tételére, a teljes körülzárás megkezdésére, amit Bádeni Lajos örgróf (1655–1707), a magyarországi hadműveletek főparancsnoka rossz néven is vett tőle.⁷⁸ Ez év őszén már felmerült annak a lehetősége, hogy a törökök átadják a várat, de a tárgyalások nem vezettek eredményre. Mindez pedig Batthyányt arra a – Haditanácssal szintén nem egyeztetett – lépésre ösztönözte, hogy több mint ezer katonával körbezárja a Kanizsa előterében lévő Szentmiklós nevű palánkot.⁷⁹

Batthyány 1690. március közepén azt jelenthette a kanizsai táborból a Haditanácsnak, hogy a törökök beleegyeztek a kapitulációs tárgyalások megindításába és két túszt küldtek ki a vár-

jóvá. Miután a törökök átadták Székesfehérvárat, a várba német katonaságot helyeztek, míg az elővárosba magyarokat. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 377. fol. 216r.

⁷¹ Az előkészületekről és rendelkezésekről lásd: Tóth 2011. 147–150.

⁷² A Holstein-féle ezred Kanizsához irányításáról lásd: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 377. fol. 257r. No 49. Holstein felirata az Udvari Haditanácshoz: ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 376. fol. 423v. No 58.

⁷³ ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 376. fol. 432r.

⁷⁴ Zichy viszonya Batthyányhoz kissé ellentmondásosnak tűnik: hol elismerte a fiatal gróf képességeit, irányító személyiségét, hol pedig meglepően nyilatkozott róla. Például 1689. augusztus 20-án írt jelentésében a következőket írta: „hamis és alattomos embernek tartom, aki inkább romlásunkra, mint javunkra van.” Szita 1994. 97. No 36. A megjegyzés mögött feltehetően egy olyan konfliktus húzódik meg, amiről jelenleg nincs közelebbi ismeretünk.

⁷⁵ A végvidék központjában, Eggerszegen 1688 nyarán a katonai erő kb. 15%-a maradt, azaz 60 katona. Tóth 2011. 148. 1688 novemberében pedig már nem volt olyan katona, akit a blokádba tudtak volna küldeni Eggerszegről. MOL P 1314 No 33 176. 1689-ben pedig az egész lovas katonaságot maga mellé rendelte a főkapitány. MOL P 1314 No 33 199, No 33 201.

⁷⁶ Lásd 1689-ben: Tóth 2011. 153.

⁷⁷ ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 376. fol. 590r. No 210. Vö. Bádeni Lajos vélekedése 1690 márciusában a blokádról, illetve, hogy az ostromot célravezetőbbnek tartotta. Szita 1994. 53. Vö. Zichy István véleménye a belgrádi győzelem után, miszerint rohammal be lehetne venni a várat. Szita 1994. 79. Vö. még Szakály 1989. 14; Szita 1994. 51, 53.

⁷⁸ „Véleményem szerint Battiani magánkezdeményezést űz, és egyéni elhatározás szerint vesz részt a körülzárás tekintetében, pedig ettől el kellene tekinteni, mert nem ez a Császár Ófelségének parancsa és utasítása. De alig lehet megakadályozni, hogy Battiani ne a saját meggyőződését kövesse.” Bádeni Lajos levele. Szita 1994. 88–89. No 27. Zichy július 7-i levelében utalt rá, hogy Bádeni Lajos nem kedveli Batthyányt. Szita 1994. 91. No 28.

ból.⁸⁰ Ezt követően viszonylag rövid időn belül sikerült megegyezni Batthyáynak a törökökkel a kapitulációs feltételekről, többek között a szabad elvonulás biztosításáról mind a katonaság, mind a polgári lakosság számára.⁸¹ Április 1-jén a Haditanács arról értesítette Batthyányt, hogy a törökökkel létrehozott kapitulációs megállapodást az uralkodó megerősítette.⁸² A vár átadására végül április 13-án 11 és 12 óra között került sor.⁸³ Majd ezt követően a törökök elvonulásáról Batthyány 17-én írt jelentést a Haditanácsnak, ahol azt is közölte, hogy a várba német őrséget helyeztek némi magyar katonával együtt.⁸⁴

A Kanizsával szembeni végvidék mint elnevezés megszűnt, és újra a kanizsai végeket említik a források. Kanizsát azonban a továbbiakban a végvidéktől külön kezelték, annak irányítása nem került Batthyány II. Ádám, a kanizsai végvidék főkapitányának hatáskörébe.⁸⁵ A főkapitány augusztusban már arra kapott utasítást, hogy nagyobb létszámú katonasággal keljen át a Dráván, hogy csatlakozhasson a Niš közelében tartózkodó Bádeni Lajos vezette császári sereghoz.⁸⁶ Miután Köprülü Fázil Musztafa pasa nagyvezír 1690. október 8-án elfoglalta Belgrádot, a Batthyány-féle katonaságot ekkor már Eszék felmentéséhez várta a császári katonai vezetés.⁸⁷ November elején az oszmánok felhagytak Eszék ostromával, így Batthyány hajdúit Szigetvárhoz vezényelték, hogy szemmel tartsák Eszék környékét, a lovasokat pedig a határvidék, főként a drávai átkelők ellenőrzésére küldték.⁸⁸ Az őszi eseményekkel egyidejűleg a főkapitány több feliratában is a *Feldmarschall-leutnant* (altábornagyi), azaz birodalmi katonai cím megadását kérte az Udvari Haditanácstól.⁸⁹ Bár jóval bízatták a grófot, a kérdés csak az ez évi hadjárat befejezése után kerülhetett napirendre.⁹⁰

⁷⁹ Gabriel Vecchy jelentése Szigetvárból 1689. november 3-án. Szita 1994.100. No 40.

⁸⁰ ÖStA KA HKR Prot. Exp. 383. fol. 74r. Vö. Pickl 1992, 87. A Haditanács részéről értesítették Batthyányt, hogy a továbbiakban is az átadás ügyében fáradozzon, és hogy segítséget fognak küldeni neki. ÖStA KA HKR Prot. Reg. 384. fol. 164v. Vö. Sugár 1983. 238.

⁸¹ Batthyány március 24-én írt jelentése. ÖStA KA HKR Prot. Exp. 383. fol. 114r. Vö. Pickl 1992, 87, ahol megemlíti Zichy március 25-i jelentését, amiben a gróf büszkeséggel jegyezte meg, hogy Kanizsa már a második olyan vár volt, ami a magyar katonaság által kényszerített megadásra. Vö. Sugár 1983. 239.

⁸² „Antworth auf die zur kayserlichen ratification anhero geschickte mit denen Caniser türckhen getraffene Capitulation, es werde selbe ausser in einem punct durchgehents ratificirt”. ÖStA KA HKR Prot. Reg. 384. fol. 183v.

⁸³ A vár kulcsának átadásáról lásd részletesen: Pickl 1992. 88–89.

⁸⁴ Batthyány április 17-én írt jelentése. ÖStA KA HKR Prot. Exp. 383. fol. 143r. A várkapitányságról és a behelyezett katonaságról lásd még: Pickl 1992. 89–90.

⁸⁵ Vö. Czigány 2004. 164.

⁸⁶ ÖStA KA HKR Prot. Reg. 384. fol. 394v, 412r, 413r. Augusztusban 11-én Rohoncon írt levelében Batthyány még azon okokat sorolja, hogy eddig miért nem tudott felvonulni katonáival. ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 383. fol. 342r, 362v. Nagyobb létszámú katonaságról: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 384. fol. 428v.

⁸⁷ Az Eszéket védő Guido Starhemberget arról értesítette október elején a Haditanács, hogy a Batthyány-féle katonaságból majd a lovasságot Belgrád fele kell elküldenie, míg a gyalogságot tartóztassa Eszéken. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 384. fol. 485r.

⁸⁸ ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 384. fol. 526r, 530r, 544r.

⁸⁹ „ihme aber den Veldtmarschalleuthenant titel zu conferiren” ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd. 383. fol. 388r, 393v, 394v, 408v. Vö. Wütz felirata: fol. 413r. Szeptember 5-én az udvari kamarának menő utasítás a Batthyány-féle katonaság fizetéséről rendelkezik, hogy mielőbb történjen meg és indulhassanak. ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 384. fol. 437r, 441r.

⁹⁰ „Wegen des Veldtmarschalleuthenant titels caracter werde auf Ihne nach geendigter campagna reflectiert werden, vnterdessen Ihme an seiner reputation nichts praeuiditirliches vor fallen weilen nach vngewiss, ob der Zichy hinab gehen werde” ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 384. fol. 441r.

A Kanizsával szembeni végvidéket korábban irányító, de az 1683-as bécsi török ostrom idején kompromittálódott Batthyány II. Kristóf lemondása/leváltatása után, 1685-ben az Udvari Haditanács a helyére fiát, Batthyány II. Ádámot nevezte ki. Az új főkapitány számára a visszafoglaló háborúk első szakasza két személyes jellegű ok miatt is fontos lehetett. Egyrészt a bizalmatlan udvarral szemben az apa, Batthyány II. Kristóf által elvesztett presztízs visszaszerzése miatt a fiatal végvidéki főkapitány törekedett arra, hogy az alá rendelt katonaság, illetve saját képességeit a lehető legeredményesebben kihasználja. Aligha lehet véletlen, hogy 1686-ban a Buda alatti és a későbbi hadműveletekben is igyekezett a Kanizsával szembeni végvidékről, olykor a védelem helyzetét megnehezítve is, a lehetőség szerinti legnagyobb létszámú haderőt felvonultatni és elismerésre méltóan helyt állni.

Másrésről a főkapitány a család energikus, ambíciózus tagjaként felismerte, hogy a háborúk teremtette új helyzetre fel kell készülni. 1690 augusztusában Rudolph Wütz főmustramester arra hívta fel az Udvari Haditanács figyelmét, hogy ideje intézkedni a győri és a kanizsai főkapitányság áthelyezéséről az új török határvidékre, hogy a végvidéki helyek száma ne növekedjék.⁹¹ Batthyány II. Ádám a saját és ezzel együtt családja hatalmi pozícióinak megőrzése és az új viszonyok közé való átmentése érdekében, a háború kínálta lehetőségek kihasználásával a császári hadseregen belül próbált katonai pozícióhoz jutni. Már a kanizsai végvidék főkapitányaként 1691 márciusára kiküzdötte magának a Feldmarschal-leutnant titulust.⁹² Ezzel pedig a fiatal gróf katonai pályafutásának jelentős állomásához érkezett. *

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

- MOL P 125 = Magyar Országos Levéltár P szekció: Családi levéltárak. Az Esterházy család levéltára, Pálnádor iratai
- MOL P 1313 = Magyar Országos Levéltár P szekció: Családi levéltárak. A herceg Batthyány család levéltára, Törzslévélár, Memorabilia és Török iratok
- MOL P 1314 = Magyar Országos Levéltár P szekció: Családi levéltárak. A herceg Batthyány család levéltára, Missiles
- ÖStA HKA HFU = Österreichisches Staatsarchiv, Hofkammerarchiv, Hoffinanz–Ungarn
- ÖStA KA HKR Prot. Exp. = Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Protocole des Wiener Hofkriegsrates, Expedit
- ÖStA KA HKR Prot. Reg. = Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Protocole des Wiener Hofkriegsrates, Registratur
- Vekâ'i-i Beç = Vekâ'i-i Beç. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan kısmı No 1310.

Kiadott források

- Angol szemtanú 1986.: Angol szemtanú beszámolója a Buda visszavételért folytatott harcokról. Ford. Deák Farkas. In *Buda visszafoglalásának emlékezete 1686*. Szerk. Szakály Ferenc. Budapest, 1986. 181–233.
- D'Aste 2000.: *Michele D'Aste naplója Budavár 1686. évi ostromáról és felszabadításáról*. Ford.: Zöldi Mihály. Szerk.: Ernesto Piacentini. Budapest, 2000.

⁹¹ ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 384. fol. 420r. Novemberben Batthyány arra kapott utasítást, hogy az alatta lévő kisebb véghelyekről a löport át kell szállíttatnia Kanizsára. – A védelmi rendszer átalakításáról szóló koncepciókról lásd: Iványi 1971; Kalmár 1991; Pálffy 1996. 208–209.

⁹² Kinevezéséről: ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 386/1. fol. 144r; ÖStA KA HKR Prot. Reg. Bd. 392. fol. 144r; ÖStA KA HKR Prot. Exp. Bd.. 391. fol. 334v. Vö. Zachar 2008. 77, ahol altábornagyként 1683-tól van említve, ami véleményem szerint csak elírás lehet.

- Fekete 1938.: FEKETE LAJOS: Budavár 1684-ik évi ostroma. *Hadtörténelmi Közlemények* 39. 1938. 77–104, 205–228.
- Henrik szász herceg 1886.: Henrik szász herceg és brandenburgi lovas ezredei naplója Buda 1686-ki ostromáról. Közzé teszi: Károlyi Árpád. *Történelmi Tár* 9. 1886. 503–520.
- Karácson 1896.: KARÁCSON IMRE: A török sereg átvonulása Magyarországon 1683-ban. *HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK* 9. 1896. 326–349.
- Kárfy 1910.: KÁRFFY ÖDÖN: Székesfehérvár capitulatiója, 1688. *Hadtörténelmi Közlemények* 11. 1910. 499–500.
- Katona 1979.: KATONA TAMÁS (szerk.): *Mohács emlékezete*. Budapest, 1979.
- Lotharingiai Károly hadinaplója 1986.: *Lotharingiai Károly hadinaplója Buda visszafoglalásáról*. Ford.: Mollay Károly. Szerk.: Kun József. Budapest, 1986.
- Napló 1998.: *Napló Buda avagy Offen erős városának híres ostromáról...* Szerk.: Czigány István–Hankó Ágnes. Budapest, 1998.
- Ottlyk 1875.: Felső-ozoróczi és kohanóczi Ottlyk György önéletírása, 1663–1711. In THALY KÁLMÁN: *Történelmi naplók 1663–1719*. Monumenta Hungariae Historica. Scriptores XXVII. Budapest, 1875.
- Râşid 1153/1740.: RÂŞID MEHMED EFENDI: *Târih-i Râşid*. I. İstanbul, 1153/1740.
- Silahdâr 1928.: SILAHDÂR FİNDIKLİLİ MEHMED AĞA: *Silahdâr târihi*. II. İstanbul, 1928.
- Szita 1994.: SZITA LÁSZLÓ: Dokumentumok a kanizsai blokád és a vár kapitulációjának történetéről, 1688–1690. *Somogy megye múltjából* 25. 1994. 51–124.
- Thaly 1887.: THALY KÁLMÁN: Az 1683-iki táborozás történetéhez. (Gr. Batthyány Kristóf és Ádám dunántúli tábornokok levelezéseiből.) *Történelmi Tár* 1887. 10. 102–128., 293–318.
- Yılmaz 2006.: YILMAZ, MEHTAP: *Vekayî-i Beç*. (Transkripsiyon ve değerlendirmesi) Yükek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Turkiyat Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğü. İstanbul, 2006.
- Zenarolla 1986.: *Giovanni Paolo Zenarolla Székesfehérvári prépost beszámolója Budavár ostromáról*. A felhasznált hadianyagok jegyzékével. Ford. Jászay Magda. In: Buda visszafoglalásának emlékezete 1686. Szerk.: Szakály Ferenc. Budapest, 1986. 93–180.

Szakirodalom

- Angyal 1889.: ANGYAL DÁVID: *Késmárki Thököly Imre 1657–1705*. II. kötet. Budapest, 1889.
- Bánlaky 2001.: BÁNLAKY (BREIT) JÓZSEF: *A magyar nemzet hadtörténelme*. Budapest, 2001.
- Barker 1967.: BARKER, THOMAS M.: *Double eagle and crescent. Vienna's second Turksische siege and its historical setting*. Albany, New York, 1967.
- Barta 1985.: BARTA JÁNOS: *Budavár visszavétele*. Budapest, 1985.
- Czigány 1989.: CZIGÁNY ISTVÁN: A magyarországi csapatok szerepe a török alóli felszabadító háborúban. *Hadtörténelmi Közlemények* 1989. 2. sz. 151–175.
- Czigány 1996.: CZIGÁNY ISTVÁN: *A királyi Magyarország hadügyi fejlődésének sajátosságai és európai összefüggései 1600–1700*. Budapest, 1996.
- Czigány 2004.: CZIGÁNY ISTVÁN: *Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe 1600–1700*. Budapest, 2004.
- Das Kriegsjahr 1883.: *Das Kriegsjahr 1683 nach Acten und anderen authentischen Quellen dargestellt in der Abtheilung für Kriegsgeschichte des k. k. Kriegs-Archiv*. Mit sechs Tafeln. Wien, 1883.
- Fallenbüchl 2002.: FALLENBÜCHL ZOLTÁN: *Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon*. *Adattár*. Budapest, 2002.
- Fazekas 1996.: FAZEKAS ISTVÁN: Batthyány I. Ádám és gyermekei. In *Gyermek a kora újkori Magyarországon, „adott Isten hozzánk való szeretetéből ... egy kis fruacimmerecskét nekünk”*. Szerk.: Péter Katalin. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 19. Budapest, 1986. 91–114.
- Fekete 1944.: FEKETE LAJOS: Budapest a törökkorban. *Budapest története III*. Szerk.: Szendy Károly. Budapest, 1944.
- Fuchs 2002.: FUCHS GYÖRGY: Holdfogyatkozás. A hadügyi forradalom és a törökellenes felszabadító háborúk katonapolitikai összefüggései. In *Tanulmányok fél évezred magyar történelméből*. Szerkesztette: Fejérdy Gergely. Piliscsaba, 2002. 69–117.

- Iványi 1971.: IVÁNYI EMMA: Esterházy Pál nádor és a magyar rendek tervezete az ország új berendezésével kapcsolatban. *Levéltári Közlemények* 1971. 1. sz. 137–161.
- Iványi 1984.: IVÁNYI EMMA: Gyöngyösi Nagy Ferenc vicegenerális. *Zalai Gyűjtemény* 18. 1984. 115–130.
- Jeney 1971.: JENEY KÁROLY: Székesfehérvár körülzárása és visszafoglalása 1688-ban. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 5. 1971. 7–21.
- Kalmár 1991.: KALMÁR JÁNOS: A Kollonich-féle *Einrichtungswerk* és a 18. századi bántási berendezkedés kérdése. In *A Magyar Királyság berendezésének műve. Századok füzetek* 1. Budapest, 1991. 41–50.
- Károlyi–Wellmann 1936.: KÁROLYI ÁRPÁD–WELLMANN IMRE: *Buda és Pest visszavávása 1686-ban*. Budapest, 1936.
- Kelenik 1992.: KELENIK JÓZSEF: Körmend a hadtörténelemben 1526–1711. In Veszprémy László–Kelenik József–Hermann Róbert–Bencze László: *Körmend a hadtörténelemben*. Körmendi füzetek 11. Körmend, 1992. 51–139.
- Koltai 2002.: KOLTAI ANDRÁS: Batthyány Ádám és könyvtára. *A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai IV*. Budapest–Szeged, 2002.
- Pálffy 1996.: PÁLFFY GÉZA: A török elleni védelmi rendszer szervezetének története a kezdetektől a 18. század elejéig. *Történelmi Szemle* 1996. 2–3. sz. 163–217.
- Pálffy 1997.: PÁLFFY GÉZA: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle* 1997. 2. sz. 257–288.
- Pálffy 2000.: PÁLFFY, GÉZA: The Origins and Development of the Border Defence System Against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth century) In: Ottomans, Hungarians and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest. Ed.: Dávid, Géza–Fodor, Pál. Leiden–Boston–Köln, 2000. 3–69.
- Pálffy 2009.: PÁLFFY GÉZA: A Batthyány család a törökellenes határvédelemben a XVI–XVII. században. *Hadtörténelmi Közlemények* 2009. 2. sz. 321–356.
- Pickl 1992.: PICKL, OTHMAR: Die Kapitulation der Festung (Nagy) Kanizsa der „Hauptfestung des Osmanischen Reiches” am 13. April 1690. (Zum 300. Jubiläum der Kapitulation der letzten türkischen Garnison Transdanubiens.) *Zalai Múzeum* 4. 1992. 85–93.
- Renner 1888.: RENNER, VICTOR: Wien im Jahre 1683. Geschichte der zweite Belagerung der Stadt durch die Türken im Rahmen der Zeitereignisse. Aus Anlass der zweiten Säcularfeier verfasst im Auftrage des Gemeinderates der k. k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien, 1883.
- Sarlai 2006.: SARLAI SZABOLCS: Marsili és a Batthyányak a Rába védelmében 1683-ban. In *A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 25–27*. Szerk.: Nagy Zoltán. Körmend–Szombathely, 2006. 139–144.
- Sugár 1983.: SUGÁR ISTVÁN: *Lehanyatlak a török félhold*. Budapest, 1983.
- Szakály 1989.: SZAKÁLY FERENC: Székesfehérvár visszafoglalása 1688. május 19-én. *Fejér Megyei Történeti Évkönyv* 19. 1989. 13–20.
- Szalay 1884.: SZALAY JÓZSEF: Az 1683-iki hadviselés és irodalma. I–IV. SZÁZADOK 1884. 7. sz. 561–579.; 8. sz. 643–661.; 9. sz. 750–765.; 10. sz. 827–838.
- Szelestei 1988.: *Batthyány Kristóf utazása, 1657–1658*. A dokumentumokat kísérő tanulmánnyal közreadja: SZELESTEI N. LÁSZLÓ. Peregrinatio Hungarorum 2. Szeged, 1988.
- Tárnok 1875.: TÁRNOK ALAJOS: *A Batthyány hercegi és grófi nemzetség leszármazása 972-dik évtől 1874-dik évig*. Nagykanizsa, 1875.
- Thaly 1883.: THALY KÁLMÁN: Az 1683-iki táborozás történetéhez. A kétszázados évfordulat alkalmából Hg. *Esterházy Pál nádor kiadatlan kéziratai s levelezései nyomán*. Értekezések a történeti tudományok köréből 11. 1883. 1–45.
- Thaly 1885.: THALY KÁLMÁN: *A székesi gróf Bercsényi-család*. I. Budapest, 1885.
- Theuer 1976.: THEUER, FRANZ: *Verrat an der Raab. Als Türken, Tataren und Kuruzzen 1683 gegen Wien zogen*. Salzburg–Stuttgart–Zürich, 1976.
- Tóth 2008a.: TÓTH HAJNALKA: Adalékok a török 1683. évi magyarországi felvonulásához (Gyöngyösi Nagy Ferenc vicegenerális levelei alapján) *Aetas* 2008. 4. sz. 83–98.

- Tóth 2008b.: TÓTH HAJNALKA: A Kanizsával szembeni végvidék 1686-ban, Gyöngyösi Nagy Ferenc vice-generális jelentései alapján. *Hadtörténelmi Közlemények* 121 (2008) 3–4. sz. 757–764.
- Tóth 2009.: TÓTH HAJNALKA: A „tatar kán” és Batthyány II. Ádám. A Krími Kánság hadereje Buda alatt 1686-ban. *Fons* 2009. 3. sz. 373–386.
- Tóth 2011.: TÓTH HAJNALKA: *A Kanizsával szembeni végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc levelezése tükrében 1683 és 1690 között*. Szeged, 2011. PhD disszertáció. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1437/1/Toth.Hajnalka_d.pdf
- Uzunçarşılı I. 2003⁶.: UZUNÇARŞILI, ISMAIL HAKKI: II. Selim'in tahta çıkışından 1699 Karlofça andlaşmasına kadar. In: *OSMANLI TARİHI. III. Cilt. I. Kısım*. Ankara, 2003⁶.
- Vanyó 1935.: VANYÓ TIHAMÉR: *A bécsi nunciások jelentései Magyarországról, 1666–1683*. Pannonhalma, 1935.
- Varga J. 1993.: VARGA J. JÁNOS: A nyugat-magyarországi végvárak 1683 nyarán. In *Végvárak és régiók a XVI-XVII. században*. Petercsák Tivadar – Szabó Jolán. *Studia Agriensia* 14. Eger, 1993. 55–71.
- Varga J. 1998.: VARGA J. JÁNOS: Kara Musztafa 1683. évi hadjárata és Veszprém. In *Veszprém a török korban*. Veszprémi múzeumi konferenciák 9. Veszprém, 1998. 55–65.
- Varga J. 2001.: VARGA J. JÁNOS: A túlélés és az árulás mezgyéjén. Batthyány Kristóf és Batthyány Ádám az 1683. évi hadjáratban. In *Ezredforduló–századforduló–hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére*. Szerkesztette: J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2001. 486–504.
- Varga J. 2007.: VARGA J. JÁNOS: *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben*. Budapest, 2007.
- Varga J. 2009.: VARGA J. JÁNOS: Esterházy Pál nádor és Thököly Imre fejedelem az 1683. évi hadjáratban. In *Gróf Imrich Thököly a jeho povstanie – Thököly Imre gróf és felkelése*. Ed. Kónya, Peter. Prešov, 2009. 183–196.
- R. Várkonyi 1984.: R. VÁRKONYI ÁGNES: *Buda visszavívása, 1686*. Budapest, 1984.
- R. Várkonyi 1985.: R. VÁRKONYI ÁGNES: A török háború: Béctől Budáig (1683–1686). In *Magyarország története 1526–1686. 3/2*. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Budapest. 1577–1636.
- Veress D. 1990.: VERESS D. CSABA: Székesfehérvár hadtörténete a XI–XVIII. században. In Veress D. Csaba – Siklós Gyula: *Székesfehérvár, a királyok városa*. Budapest, 1990. 7–207.
- Zimányi 1962.: ZIMÁNYI VERA: *A herceg Batthyány család levéltára*. Levéltári leltárak 16. Budapest, 1962.
- Zimányi 1968.: ZIMÁNYI VERA: *A rohonc-szalonaki uradalom és jobbágysága a XVI-XVII. században*. Budapest, 1968.

HAJNALKA, TÓTH

Data to the Military Career of Adam II. Batthyány

Abstract

The study deals with the military activity of Ádám II. Batthyány (1662–1703), the son of Kristóf Batthyány, during the first part of the great war (1683–1699) between the Habsburg and Ottoman Empire in Hungary. At first, the young Ádám Batthyány at the age of 21 acted as the substitute of his ill father, he tried to gather troops against the Ottomans. The Ottoman campaign of 1683 crushed the weak resistance in Hungary and grand vizier Kara Mustafa attacked and laid siege to Vienna, the centre of the Habsburg Empire in 1683. The Hungarian high nobility, including Kristóf Batthyány surrendered to the seemingly victorious Ottomans. After the defeat of the Ottomans at Vienna, Kristóf Batthyány fell out of grace with the Habsburg ruler, Leopold I. and his military positions (the military leadership of the border fortresses opposite to Kanizsa and the military leadership of the Transdanubian district) were given to his very young son, Ádám II Batthyány. The ambitious and quite stubborn young Hungarian baron participated with about 1500–2000 soldiers in the campaigns between 1684–1690, successfully fought in battles, and in sieges (at Buda in 1686) blockades of fortresses (e. g. Kanizsa, 1588–1590). At the same time, he had to defend the region under his supervision. He aspired to getting high military positions (vice-marshal), which he finally got in 1691.